

Спартанска (и општегрчка) војна одећа, обућа и огртачи

Спартанци и војске других грчких градова – држава (полиса) у класично доба имале су уређене и прописане комаде бојне опреме и одеће, који су ношени као нека врста претече униформе. Због топле климе и хоплитског начина ратовања, међутим, бојна одећа је била сасвим лагана и једноставна, и врло често се састојала не више од једног огртача и прегаче за препоне. Данас када погледамо ликовне приказе старогрчких војника са шлемовима и нагих тела, то не смемо схватити искључиво као уметничко описивање јунаштва и атлетске лепоте, већ и као делимичну, ако не и потпуну истину.

ХЛАМИС огртач – хламис, кламис или кламидос је био назив за један од најстаријих типова општегрчких огртача, и он се односио на краће варијанте огртача или туника. У доба Византије овај је огртач био знатно дужи и чинио је званичну одежду цара и високих званичника све до 12. века.

У старој Грчкој хламис је прављен од једног комада вуненог материјала у облику троугла, величине ћебета, обично са прошивеним ободима. На телу се хламис носио помоћу копче или фибуле на десном рамену. На почетку се хламис обмотавао око појаса као прегача, али је касније ношен тако да пада равно као хаљина. Могао је да се носи преко других комада одеће, али се ипак најчешће носио самостално, и то углавном међу млађим војницима, куририма, извиђачима и код лаких типова војних јединица.

Веома битна секундарна примена хламиса је та што се у бици могао скинути са тела, обмотати око десне руке и користити као нека врста приручног штита, у недостатку боље заштите од удараца непријатеља.

ЕКСОМИС огртач – ексомис или егзомис (ехо - “споља”, омос - “раме”) је био назив за други распрострањени тип општегрчких цивилних и војних огртача. Њега су користили радници у пољу, као и припадници лаке пешадије. Ексомис је био главни вид одеће хоплита од краја 5. века пре нове ере. Прављен је од два ланена правоугла који су шивени на боковима тако да образују ваљак, са остављеним прорезима на врху за руке и главу. Ексомис се скупљао на појасу помоћу опасача који се везивао у чвор. Огртач се затим набирао преко опасача, па се овај није видео. Да би десна рука војника била што покретљивија шав на ексомису је сечена на том месу, па је десна рука пролазила кроз исти прорез куда је ишла и глава. Преко ексомиса се зими облачила нека крзнена одежда, попут примитивних јакни од козје длаке. Такође се преко њега често навлачио неки тип оклопа за тело, као то је линоторакс, метални прсник или ламеларни оклоп. Боја овог огртача је била разнолика и зависила је понајвише од грчког полиса, типа војне јединице и њене улоге на бојишту (отворена борба на пољу или ноћни препад). Црвена је, међутим, била стандардна боја коју су носили хоплити током и након Пелопонеског рата. Ексомис се носио самостално или са хламисом.

СПАРТАНСКИ ГРИМИЗНИ ОГРТАЧ – по Ксенофону, још је митски владар Спарте Ликург наредио да сви Лакедемоњани носе огртаче тамно црвене односно гримизне боје, као и бронзане штитове, јер је таква боја упућивала на мушкост и снагу, а штит се могао лако углачати и сијати на сунцу. Плутарх је објаснио да је огртач боје крви стварао неки несвесни страх код непријатеља, такође и сакривао и маскирао ране. У тренутку кад је Ксенофон писао своје дело већ је постојао општегрчки обичај да тешки хоплити, дакле најквалитетнији део војске, носе гримизне огртаче.

У старини је производња одеће био веома скуп и захтеван посао, па је био чест случај да војници имају само једну, или највише две, тунике. Гримизна боја се појављује и због тога што је то била најјефтинија, а веома јака боја.

У 4. веку пре нове ере гримизни огртач практично постаје војна униформа, а добија се од државе, односно од непосредног војног заповедника који је имао обавезу да плати захтевани број огртача. За спартанске војнике је овакав огртач био толико важан да су и сахрањивани у њему.

ВОЈНА ОБУЋА – у класично доба се чини да је највећи број војника имао тек минималну заштиту, односно да су ходали боси, или у лаганим сандалама. Физички рад је у старом свету иначе обављан без обуће, нарочито у топлијим крајевима, па војници у прво време нису осећали никакву потребу да додатно штите стопала. Обућа је међутим ношена у посебне сврхе, ко што је био лов или извиђање тешког терена. Тада су ношене сандале од кожних трака које су се звале пилои. За Спартанце се поуздано зна да су марширали босоноги, чак и по зими. Нарочито је младима забрањено да носе сандале јер су тако могли да омекшају табане, што би касније довело до већих проблема. Међутим, у изворима се спомиње одређена врста обуће код Спартанаца која се звала хаплаи, сачињена од једног комада коже, али се данас не зна њена тачна сврха.

КСИФОС – правострани старогрчки бодеж/мач

Код лакедемонских мачева није било ништа необично све до 5. века п.н.е. када су рапидно постајали све краћи и краћи. Мачеви на Пелопонезу у првим вековима формирања класичних грчких полиса су били масивни бронзани предмети намењени посецању и пробадању, са нагласком на ову другу функцију. На почетку гвозденог доба јављају се и краћи крстасти штитови између дршке и сечива, како би рука ратника била што боље заштићена. Дужина таквих мачева била је преко 60 цм, иако не много дуже од тога. Међутим, спартански мачеви с краја 5. века су постали веома кратки и практично се редуковали у бодеже. То видимо и у бројним писаним изворима и у ликовним представама. Када је један Атињанин исмевао лаконске мачеве због њихове необично мале дужине речима да би жонглер у циркусу могао да их користи за гутање, спартански краљ Агис 3. му је одговорио: „Да, али ми њима и даље убијамо своје непријатеље.“ Други спартански краљ имао је спреман одговор да Спартанцима и не треба дуже оружје јер се они боре довољно близу својим непријатељима. И, на крају, једна Спартанка је саветовала свом сину, коме се није свиђао кратак бодеж који је добио, да у борби приђе још један корак непријатељу и да неће имати проблема.

Уобичајени грчки мачеви тог доба били су оружје за посецање и пробадање средње дужине, око 60 цм. Када би се копља сломила сечива су се обично користила преко руке за посецање главе, врата или груди непријатеља. Спартанци су, међутим, скратили свој мач како би подстакли своје ратнике да примењују ризикантније, али и смртоносније прободне потезе у слабине и препоне противника. Такви нападачки потези су посебно били ефикасни у оно време када су хоплити почели да одбацују тешке металне оклопе зарад боље покретљивости на бојишту.

КОПИС – старогрчка махаира из класичног периода

У класично доба Грчке копис је означавао масивни бодеж, односно мач закривљен унапред, који је коришћен за посецање, али и пробадање непријатеља. Био је једноручно оружје; дршка је била у облику куке, односно увијене, чак и затворене, шипке која се лако хватала. Старији примерци овог оружја имали су сечиво дужине до 65 цм. Касније варијанте су биле краће, са сечивом до 48 цм. Оштрица кописа је била наоштрена са једне стране, доње, односно унутрашње, и кривила се на исту страну. Облик кописа је био замишљен да расподељује тежину сечива на тај начин да се омогући што снажнији посечни и одсечни ударац, слично ударцу секире, док се истовремено задржава могућност пробадања оштрим врхом. Грци су масовно

користили кописе у ратовима класичног доба, види се из археолошких и ликовних приказа и остатака; међутим, у ликовној уметности копис је био у сенци ксифоса, правоугаоног краћег мача, јер је ксифос сматран оружјем аристократије и „правих ратника“, док су копис користиле и лако наоружане и опремљене масе сиромашнијих слојева грчких полиса. Још је један разлог због којег је копис добио негативну конотацију, а то је што су ране од њега биле знатно израженије и „страшније и непријатније за око“ у односу на глатке ране од копља или ксифоса.

Копис је, ипак, имао једну велику предност у односу на ксифос, а то је да је закривљено сечиво далеко више одговарало ратницима на коњима. Чак су и војни приручници тог доба препоручивали коњаницима да се опремају кописима јер је посечни потез закривљеног сечива био знатно убојитији од потеза правоугаоног оружја.

Занимљива је чињеница да се копис често приказује у ликовној уметности Атињана, вековних главних и омражених непријатеља Спартанаца, као оружје спартанских хоплита, јер је закривљено сечиво доживљавано као „нечасно“ и оружје рђавих и злих народа и војника. Претпоставља се да је копис био све чешће оружје Спартанаца управо у време Пелопонеског рата, када се уводи и коњица као редовни род војске на Пелопонезу.

ОРУЖЈЕ И ДЕЈСТВО СТАРОГРЧКЕ ФАЛАНГЕ

Носиоци фаланге били су тешко наоружани и оклопљени хоплити, који своје име дугују округлом испупченом штиту хоплону (каснији назив је аспис), промера од 80 до 90 цм, и тежине од 7 до 9 кг. Поред штита су носили и кацигу (кранос) и прсни оклоп (тораке), који су били тешки од 11 до 13 кг. Касније су употребљавали и кнемиде – штитнике за ноге.

Главна нападачка оружје хоплита било је дуго копље, а помоћно правоугаоно мач ксифос, или закривљено сечиво махаира или копис. Целокупна опрема је тежила између 25 и 30 кг, што је било веома тешко с обзиром да су Грци у античко доба били високи око 170 цм и тешки око 60 кг.

Пуна војна опрема је у класично доба Грчке стајала око четвртине просечне годишње зараде, па су могли себи да је пруже само добростојећи грађани.

Војници су у фаланги стајали густо збијени један уз другог, држећи копље у десној, а велики штит у левој руци, образујући тако чврст зид од метала, дрвета и људских тела. Прва три борбена реда допирала су копљима до непријатеља, па тако велика скупина густо збијених металних шиљака дужине неколико метара јасно показује зашто нека друга војна јединица није имала шанси против фаланге. То веома добро илуструје битка код Маратона, где су Атињани надвладали бројнијег непријатеља, изгубивши само 192 суграђанина, док су убили неколико хиљада Персијанаца. Када би се судариле две фаланге, ситуација је била другачија. Копља су се ломила после сат или два упорне и изједначене битке и удараца по штитовима, па у случају да није дошло до пробоја реда војника са једне или друге стране, борба би се наставила краћим сечивима. О жестини и окрутности овог начина ратовања говори и чињеница да су Спартанци носили посебна обележја при себи како би их њихови суграђани у случају погибије што лакше препознали, јер није био редак случај да лица, груди и трбуси буду потпуно искасапљени, а да делови тела недостају.

Док су хоплити копљима, мачевима и притиском штита покушавали да пробију непријатељски строј, штитом би покривали себе, али у знатној мери и свог саборца са леве стране. Због тога је било веома важно да фаланга у свим условима одржи ред и формацију током битке, јер би неред угрозио суседне хоплите и читаву фалангу, што је углавном одлучивало исход битке. Зато је за сваког хоплита било најважније да по сваку цену, користећи сву своју снагу и храброст, остане на свом месту у строју.

Фаланга је била онолико јака колико и њен најслабији ред, а затим и најслабији појединац у реду, па су војници обраћали доста пажње да све време штите саборца са десне стране, као и да подижу морал, храбрећи једни друге. Паника је била веома опасна и одмах се гушила, ако треба и искључивањем уплашеног појединца из строја, па чак и његовом физичком ликвидацијом на лицу места. На крају је побеђивала пре свега храбрија, а онда и организованија и вољнија група хоплита да гура све испред себе и да не поклекне.